

ЗА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЯ ГРАЖДАНСКИ РИТУАЛ „ИМЕНУВАНЕ“ В ТУТРАКАН

*Даниела Иванова
Исторически музей-Тутракан*

Социалистическата гражданска обредност е характерна за периода, през който в България е установено тоталитарното управление на БКП (1944-1989). Темата за социалистическите граждански ритуали в Тутракан не е била обект на научно изследване от музейните специалисти в Исторически музей - Тутракан.

Семейната обредност според изследователите ѝ включва три основни момента от жизнения цикъл: раждане, сватба и смърт. Същите през периода са определени като „основни граждански ритуали“. Основни източници, които ще използвам са ДА–Силистра и информатори, непосредствени участници в гражданския ритуал именуване през посочения период.

Според Съвременния тълковен речник на българския език с приложения (GABEROFF, трето издание, 2004, стр. 779) ритуал е „определена последователност при извършване на обредни действия, както и самите действия“. Според Ш. Тахиров „... се обособи цял клон в науката – ритуалогия; наука, която има за свой предмет ритуалите, обредите, празниците, обичаите и т. н.“¹

През посочения период основни обреди са: сватба (граждански брак), именуване и погребение, а второстепенни (или пожелание): тържествено отпразнуване на получаване на първа заплата, тържествено изпращане на наборника в казармата, организирането на сребърна и златна сватба, празнуването на „пита“ за новороденото, влизането в нов дом, приемане на учениците в редовете на бригадата, връчване на личен паспорт, вечер на войнишката майка и др.

Основният ритуал, върху който ще спра вниманието Ви е наречен от новата власт „именуване“ или „даване име на новородено“. Чрез обреда се ознаменува важно житейско събитие и преди 1945 г. се извършва от религиозните власти. Това е обредът, който се изпълнява от православната църква като светото тайнство кръщение,² а при изповядващите мюсюлманската религия, ритуалът е ад койма.³

¹ Тахиров, Ш. Социалистическа обредност и духовно единство, Издателство на Отечествения фронт, София, 1987, с. 178.

² Според православната църква обредите са символични действия и свещенодействия, установени от Светата Църква за благославяне, освещаване и посвещаване на лица, предмети и места.

³ Съботнинова, Д. Колелото на живота, Варна, 2015, с. 80-81.

На третия ден след раждането на детето се слага име на детето. Обичаят се нарича ад койма. Името най-често избира свекърът... Според народното вярване името на детето не се обявява до третия ден от раждането му за да се разбере дали е здраво... Обредът ад койма се извършва от ходжата или някой възрастен, който знае арабски и може да чете Корана. Той взема детето застава с лице на юг, чете му молитвите, предназначени за това и три пъти изрича името на дясното му ухо.

При алианите на третия ден след осоляването, ебе анне дава име на детето, като преди това му чете кратка молитва. После три пъти извиква името в ухото му и дава на майката да го закърми. След това жените, които са предварително поканени за изпълнението на обичая, се почерпват и веселят, а вечерта на кратко тържество се събират и членовете на джема.

След 1946 година започва процеса на рязко разграничаване от ритуалите на миналото на Царска България, с отмяна, осъждане, порицание и отричане на традиции, ценности и религиозни убеждения. Като държавата в лицето на властващата партия БКП „отделя голямо внимание и грижи за непрекъснатото установяване на празнично-обредната система”.

През 1946 г. влиза в сила Закон за заменяне на кръщелните свидетелства с други документи за гражданско състояние,⁴ според който „Във всички случаи, за които законите, правилниците или наредбите изискват представяне на кръщелни свидетелства, може да се представят препис от акта за раждане или удостоверение от общината, издадено въз основа на регистъра за раждане. С влизането на този Закон в сила се преустановява действието на свидетелствата за кръщение.

Ражданията станали след влизането на този закон в сила се установяват само с препис от акта за раждане или с удостоверение от общината, издадено въз основа на регистъра за раждането.

Този закон цели да замени религиозните обреди, традиция в българската духовна култура и поставя основата на ритуала – „официално обявяване името на новороденото дете”. Въпреки закона хората продължават да кръщават децата и внуците си, понякога дори тайно от властта. В „Доклад за състоянието на атеистичната пропаганда и мерки за нейното засилване и подобряване” от 1958 г. е изнесен следния случай в Тутраканско: Ражда се дете на 7 месеца, лекарят предупреждава майката, че ако се кръсти детето, ще простине и ще умре. Обажда се и на свещеника, да не кръщава това дете, защото ще го умори. Бабата на детето обаче се договаря с попа да кръстят детето. А попът казал „Толкова съм кръстил – не умират.” Потопя детето в казана и то след 24 часа умира. За тия му деяния той е даден на прокурора.⁵

С действията си властимащите ограничават свободната воля и религиозните вярвания на населението, а понякога предприемат и наказателни мерки.

В сесия №4/21.05.1958 г. на Градски общински народен съвет (ГОНС)–Тутракан се изнася „Доклад за състоянието на атеистичната пропаганда и мерки за нейното засилване и подобряване“, в който се изтъкват и порицават поименно лица, членове на БКП, ОФ, ДСНМ, които кръщават и венчават децата си, въпреки заеманите от тях постове. Сесията на ГОНС–Тутракан отчита, че *„досегашната работа на народните съвети относно атеистичната пропаганда е незадоволителна... Не се води настойчива борба против религиозните предразсъдъци, обичаи и обреди... на редица места сред населението се ширят религиозни предразсъдъци и се провеждат религиозни обичаи и обреди като венчаване, кръщавания, молебени и др.“*⁶

През периода се правят справки за извършените религиозни обреди – кръщавания, венчавки и опела, според които над 90% от родените деца в

⁴ Държавен вестник, 27.03.1946 г.. Закона за заменяне на кръщелните свидетелства с други документи за гражданско състояние влиза в сила от 20.03.1946 г. с издаването на Указ №7 от 20.03.1946 г.

⁵ ДА-Силистра, ф. 442, оп. 1, а. е. 116, л. 86.

⁶ Пак там.

околията им е извършен религиозен обред. За целта се препоръчва след раждане на дете, да се поговори с родителите и детето да не се кръсти.⁷

1958 г. при съставянето на актовете за раждане не се спазва записването на третото – фамилно име, а се взема за трето име – името на дядото, т. е. фамилията на родителите и на новороденото е различна.⁸

Първият ритуал за тържествено утвърждаване име на новородено се провежда, в съботния 31 май 1969 г., в Тутракан в сградата на ГОНС. За да се утвърди новата обредност се провежда разяснителна работа сред населението, особено сред възрастните жени, дава се широка гласност на новия ритуал чрез местния печат, радиоуредбата, изгражда се комисия по ритуалите.

В ритуална зала на Градския общински народен съвет е оформен битов кът, който да символизира българските традиции и се сформира група от чавдарчета и пионери, които изнасят рецитал в чест на детето. Децата пожелават на малкото бебе да порасне здраво и бодро като тях, за радост на своите родители, за чест на своята родина. При изнасянето на ритуала децата закичват майката и бебето със здравец, връчват на майката три запечатани плика със специални пожелания и поръчения към бъдещето чавдарче, пионерче и комсомлец.⁹

Според властимащите *„новият ритуал има значение за патриотичното и комунистическо възпитание на младежта и преодоляване влиянието на църквата.“* Но ритуалът по трудно успява да се наложи заради *„бабите, които имат неправилно разбиране по този въпрос“*.

Според статистиката за периода 1965-1969 г. от родените 1495 деца – 590 са кръстени в църква. През 1970 г. от родените 251 деца, 91 българчета са кръстени в църква, а на 10 е извършен тържествен ритуал в съвета. Следващата 1971 г. от родените 229 деца, от тях 22 са кръстени, а на 52 деца е утвърдено името по тържествен начин в съвета, от които 40 деца българчета (християни) и 12 турчета (мюсюлмани).

През 1972 г. от родените 234 деца, кръстени по религиозен начин са 56 деца, от които 53 християнчета и 3 мюсюлманчета, а на 17 деца е утвърдено името с тържествен ритуал.¹⁰

За внедряване на новия ритуал се въвеждат административни методи, с цел изкореняване на религиозния обред. След раждането на детето родителите получават специални поздравителни писма, с които им честитят раждането на детето и ги канят в Градски общински народен съвет за тържествено утвърждаване на името. Семейството в срок трябва да отговори на поканата на коя дата ще се състои ритуала. От двете предприятия, където работят родителите се поднасят спестовни книжки за детето в размер на 10-15 лв. Съветът поема разноските на майките, които в момента не работят или са студенти като дарява спестовна книжка и подарък за детето. За да се състои гражданския ритуал се съставят списъци на новородените и от кварталните организации се съдейства за

⁷ Пак там.

⁸ Пак там, л. 51.

⁹ ДА-Силистра, ф. 58, оп. 9, а. е. 5, л. 130.

¹⁰ ДА-Силистра, ф. 58, оп. 9, а. е. 5.

организирането му.¹¹ Въпреки въведените мерки, се отчита, че резултатите са незадоволителни.

С протокол № 13 от 19.02.1973 г. на Градски общински народен съвет – Тутракан в своето заседание К. Манолов, секретар на ГК на ДКМС разкрива, че усилията на организацията са насочени към внедряването на новите социалистически ритуали – сключване на граждански брак и даване име на новороденото.

В заседание на Общински народен съвет – Тутракан от 13.09.1973 г. с протокол № 16 се изнася доклад за приложението на социалистическите граждански ритуали с докладчик Ч. Ангелова. Според представената статистиката, Тутракан се нарежда на 29-то място по утвърждаване имената на новородените в Силистренски окръг.

През 1973 г. се въвежда даряването на позлатен медальон с герба на града на детето. На семейството се подарява официална папка, в която е оформено и поставено тържествено слово. Изработени са специални 50-листни албуми от бюро „Реклама” гр. Пловдив, в които родителите могат да поставят снимки на детето от неговото раждане до пълнолетието му.

Информаторката Стоянка Димитрова¹² споделя, че детето ѝ, родено 1974 г. е кръстено с църковен ритуал в църква, получава покана за именуване и е извършен и социалистическия граждански ритуал „именуване“ в Градския общински народен съвет.

Издаден е именник от Института за Български език при БАН с български имена, списък с имена и изложба от проведения тържествен ритуал е уредена в Родилното отделение и на акушерките е наредено при вписване името на детето в акта за раждане, да се въздейства, убеждава майката да избере българско име, а не чужди като Елизабет, Армандо, Жанет и др.

1974 г. от родените 324 деца на 267 тържествено са обявени имената в ГОНС.

Информаторка Николинка Косулиева¹³ споделя, че през зимата на 1975 г. майка ѝ е взела новороденото на 40 дни и го занесла тайно в църквата за кръщение. В знак на протест срещу местната власт социалистически граждански ритуал не е проведен, защото на семейството „много е отнето“ след 9.09.1944 г.

1975 г. влиза в сила Наредба-закон за гражданското състояние¹⁴, според която се въвежда забрана за вписване на новороденото в акта за раждане с две или с повече лични имена или с умалително, или галено лично име.

На 12 април 1978 г. се приемат от Държавния съвет „Основни насоки за развитието и усъвършенстването на празнично-обредната система в Народна република България”. Тържественото именуване на новородените деца цели да замени старото религиозно кръщение с нови социалистически по форма и съдържание обреди. Според статистиката 93% от всички деца са именувани, въпреки това 15-20 % са кръстени и в църква.¹⁵

¹¹ ДА-Силистра, ф. 58, оп. 9, а. е. 5, л. 129.

¹² Родена през 1952 г. в Тутракан.

¹³ Родена 1954 г. в Тутракан.

¹⁴ Държавен вестник, № 75, 30.09.1975

¹⁵ ДА-Силистра, ф. 58, оп. 12, а. е. 28.

В есето си „Посегателство срещу вековете”¹⁶ Георги Марков дава оценка на документа „да се национализира (да се одържави) и ликвидира самосъхраняващата се същност на духа на един народ – онова, чрез което той е оцелял през вековете. Извадете от живота на един народ неговите традиционни празници, обреди, ритуали, обичаи. Какво остава от този народ? Почти нищо.”

В изпълнение на 31-во ПМС от 1979 г. към ОБНС-Тутракан е изграден на извънбюджетна сметка обреден дом, който на този етап изпълнява държавни, културно-възпитателни и обслужващи дейности.¹⁷ Същата година е изградена Общинска комисия по социалистическите празници и ритуали към ИК на ГОНС – Тутракан и е взето решение бившето училище „Стефан Караджа” да се преустрои за ритуална зала на Градския общински народен съвет.

1980 г. от родените в селищната система 357 деца на 351 са утвърдени имената в ритуалните зали на кметствата и Общинския народен съвет. От родените през 1982 г. деца, само 12 % са кръстени в църква.

Ритуалът „именуване“ няма законова функция, за разлика от гражданския брак. Независимо че социалистическите граждански обреди са предназначени да изместят религиозните обреди в трите най-важни етапа от жизнения цикъл, в тях неволно или не са включени редица елементи от източноправославните тайнства като подарък на медальон, закичване със здравец, погача с мед и др.

Информаторка Снежана Петрова¹⁸ разказа за тайното кръщение на отрочето си, родено през 1980 г. Бебето плачело много и нейни възрастни роднини я посъветвали, че след като се кръсти, то ще престане да плаче. Съпругът ѝ, който е работел в ГК на БКП, бил предупреден, че не бива да се кръсти детето и той не е желал да се извърши обреда в църква. Но един ден, когато той е на гости при майка му на село, детето тайно е кръстено в храм „Свети Николай”, а кръстница става нейна възрастна роднина. Още на следващия ден новината за кръщението достига и до ГК на БКП, но не са предприети санкции и наказания. След навършване на една година детето е именувано и в ГОНС.

1984 г. в Тутракан се открива сградата на Обредния дом, в която има зала за тържествено именуване на новородено на втория етаж, а таванът е изписан със стенопис със зодиака. Ритуалът се изпълнява от служители, по предварително подготвен сценарий, в първите години музиката се изпълнява на пиано, в следващите години на грамофонна плоча, участват и ученици с песни и поздравления към детето и неговите родители.

Информаторката Румяна Змеева¹⁹, споделя, че и двете и деца, родени 1983 и 1986 г. заедно са кръстени в църква като не е имала никакви проблеми с местната власт, след което децата ѝ са кръстени и с ритуала „даване име на новородено“ в Обредния дом. По време на обреда децата са получили като подарък: медальон, албум за снимки, пликосе с пожелания със синя връзка,

¹⁶ Марков, Г. Когато часовниците са спрели. Нови задочни разкази за България. С., 1991.

¹⁷ ДА-Силистра, ф. 58, оп. 12, а. е. 28.

¹⁸ Родена 1960 г. в Тутракан.

¹⁹ Родена 1960 г. в Ловеч, но децата ѝ са родени в Тутракан.

когато детето стане чавдарче и плик с червена връзка, когато детето стане пионерче.

Информаторка Анжела Бежева²⁰ разказа за детето си, родено 1988 г., че първо е кръстено „тайно“ в църква. Като кръстникът, който е бил член на БКП, не пристига на обряда и една от възрастните жени в църковния хор приема да стане кръстница на детето. На следващата година детето е именувано и с ритуал в Обредния дом.

Специалистът „Граждански обреди при ОБНС – Обреден дом гр. Тутракан“ в докладна записка до Председателя на ИК на ОБНС-Тутракан докладва, че през 1988 г. към Обредния дом е изграден детски хор към обряда „именуване“, който се състои от малка и голяма група. Хорът взема участие във всички именувания през 1988 г. За стимулиране на децата е предложено да се отпусне сумата от 200 лв. за закупуване на сувенири.

През 1989 г. сценариите за обредите се „освежават“ и се използват нови. Самите служители, извършващи обряда, за да повишат квалификацията си преминават през курсове и семинари.

Обредният дом се утвърждава като „координиран и методически център за развитието на празнично-обредната дейност в общината, за издигане идейно-художественото равнище на социалистическите празници и обреди и подобряване на тяхното емоционално-естетическо въздействие върху подрастващите и трудещите се.“

Мястото, денят и часът за именуване се определят по споразумение с Обредния дом, след което се разгласяват на близки и роднини, обявяват се на табло, окачено до входа на обредната зала. За именуването са нужни следните обредни знаци, които родителите си доставят по поръчка от Обредния дом и които се запазват като спомен за събитието: именован знак на детето с датата и мястото на раждането; лента с националния триколюбор; животописна книга за детето в Рождено свидетелство. Преди да влязат в Обредната зала, участниците в обряда се окичват с листенца здравец, които са завързани с бял вълнен конец, листенцата могат да бъдат 2-3-4, според броя на децата в семейството. На детето се подарява Животописна книга, в която се записва всяко по-важно събитие в живота му – кога е проходило, кога е произнесло първата си дума и т. н. След ритуала родителите и техните близки се подслаждат с медена питка.

Именуването може да се отбележи в домашна обстановка с ИМЕНКА, скромно празненство за най-тесен кръг близки и роднини.

Според данните от направените интервюта църковното кръщаване се възприема не само като приобщаване към източно-православната общност, но и като условие за здравето на децата и често пъти се дублира с гражданския ритуал.

Социалистическата гражданска семейна обредност, в частност „именуването“, се формира в продължение на 45 години, но се налага едва през последните 20 години на социалистическия режим. Тя обаче не успява да замени изцяло религиозния ритуал, свързан с раждането. Практикуването на

²⁰ Родена 1968 г. в Тутракан.

религиозните тайнства остава през целия период важен сакрален акт за част от населението.